“తలఁచినప్పుడ వత్సలఁ గలయ వలయు (151).

‘వత్స’ సంస్కృతములో పుంలింగశబ్దము, అకారాంతము. ఇక్కడ మహద్వాచకముగా వాడినారు. శాస్త్రము ప్రకారము తెనుగులో దీనికి ప్రథమైకవచనరూపము ‘వత్సుఁడు’ కావలెను. ‘వత్స’ అనడానికి శాస్త్ర మొప్పుకోదు. వ్యవహార రూప మంటే ఆక్షేపణే లేదు.

(28) (పాములు) “బుస్సలు కొట్టుచు”—పు. 39. ‘బుస’ కు ‘బుస్స’ అని రూపాంతర మున్నదా?

(24) “పరదేశిని గాన నడుగుచున్నాను” (2) “కాన నారెండు శాంతిఁచుఁగాక యిపుడు 101,— ‘కాన’ కళయే అని ప్రభాకరశాస్త్రిగారి బసవపురాణపీఠిక. దీనినిగురించి పంతులుగారు నిర్ధారణ చేసినారా? ఎట్లు? (సశేషము)

సుస్వాగతం

కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారు

ఇద్దరు కుర్రవాళ్లు విద్యార్థిదశలో ఎంతో అన్యోన్యంగా ఒకటే ప్రాణంగా ఉన్నప్పటికీ—ఉన్నంత మాత్రాన—తదనంతరం కూడా అవిధంగానే ఉంటారని భావించ నవసరం లేదు. వారట్లా ఉండాలని ప్రయత్నం చెయ్యటంకూడా ఒక్కొక్కసారి విరసానికి కారణ మవుతుంది. ఇక అందులో ఒకడి కోసరం మరొకడు పన్నెండు గంటలు ప్రయాణం చేసి, మూడు రైళ్లు మారి, చివర నాలుగైదు మైళ్లూ పదిసంవత్సరాలనించీ మరమ్మ తన్న మాట ఎరగని రోడ్డుమీద ఊగిసలాడే గుర్రబ్బండిలో ప్రయాణం చేసి సూర్యాస్తమయం అయేసరికి ఒక అయోమయపు పల్లెటూరు చేరట మనే దుందే, నిద్రనష్టం, శరీరకష్టం మొద లయిన వటుంచి, తిండికైతే నేం కూలీలకైతే నేం తంతరాలకైతే నేం, ఏడురూపాయల ఎనిమిదణాల తొమ్మిది పైసలు దండగ సరిగా జోగారావువంటి మనిషి చెయ్యవలసిన పనే! ఒకరకం మనిషి ఏపని తల పెట్టినా చుక్కెదు రవుతుంది. జోగారావారకం మనిషి.

రాజమండ్రి వచ్చేవరకూ అతనికి ప్రయాణం వల్లేరుమీద బండినడక లాగే ఉంది. తరవాత కొంతకాలం వరకూ రైలెటు పోతున్నది, ఇది ఏదేశం, మనుష్యు లెట్లా ఉంటారు, ఊళ్లెట్లా ఉంటై అనే ఆలోచనలు వచ్చినై, కాని ఏలూరు రాకమునుపే వాటిని గురించి ఆలోచనలు మానేశాడు. తెనాలిలో రైలు మారిన తరవాత అంతా ఒకటిగానే ఉంది. బొందెతో పరలోకానికి వెళ్లితే ఇట్లాగే ఉంటుంది కదా అనుకున్నాడు.

అనుకోకుండా, అసందర్భంగా ఒక్క ఇల్లన్నా లేని చోట అతని ప్రయాణ మంత మయింది. బండివాడు దిగ మన్నాడు. జోగారావు కిది చాలా అన్యాయంగా కనపడ్డది. ఇతరబళ్లు కూడా అక్కడే ఆగి ఉండటం చూసి కొల్లూరు మునిసిపాలిటీవాళ్లు బళ్లను ఊరికి మైలులోపలికి రానివ్వటం లేదేమో ననుకున్నాడు. అతను బండీవాడికి పక్కనున్న బయలు చూపించి “ఇదేనా కొల్లూరు?” అన్నాడు. అవు నన్నాడు బండివాడు. అయితే బండి దిగ నన్నాడు జోగారావు. దానిమీదట బండీవాడు కొంతసేపు మొహాన ఆశ్చర్యరసం ఒప్పించి, తురకం తెలుగు కలగలుపుతో స్వాగతం ఒకటి వినపడీ వినపడకుండా చెప్పి, చివరకు “మీ రెవ రింటికి పోతారండీ?” అని అడిగాడు.

“డాక్టరు సుబ్రహ్మణ్యంగా రింటికి” అన్నాడు జోగారావు.

"ఏది? కొత్త డాక్టేరుగా రింటికా?"

"నిస్సందేహంగా"

"గోపాలంగా రబ్బాయిగారు?"

"అలాగే విన్నాను నే కూడా!" జోగారావు నిట్టూర్పు విడిచాడు.

"అంటే పొట్టి సుబ్బేరమన్నెంగారు కాదంటండీ!"

"నే కాదన్నానా?"

బండీవాడు తృప్తిపడి "పదం డయితే!" అన్నాడు. లక్షణం చూస్తే వాడికి తప్పింటికి పోవటం నామోషీగా కనపడ్డది.

కొల్లూరు మునిసిపాలిటీని తొందరపడి నిందించి నందుకు జోగారావు నొచ్చుకున్నాడు. బండి యాభై గజాల దూరం పోయి ఆగింది. కాని తప్పు అంతా జోగారావుది కాదు. కొల్లూరు నడివీధి పొలిమేరలా గుండటం కొంతవరకు కొల్లూరు తప్పనే చెప్పాలి సుంటుంది. ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచి జోగారావు తోలుపెట్టె తీసుకుని బండి దిగాడు. అతని కష్టాలు గట్టెక్కినై. భయాలు పరారయినై.

(నిజంగా కొల్లూ రుందా? ఉంటే తను పోతున్నది సరి అయిన మార్గమేనా? రైలు వాళ్లు పొరపాటు పడలేదు కద? ఇ దింకో కొల్లూరు కాదు కద? బండీవాడికి దారి సరిగా తెలుసునా? అప్పుడే సాయంత్రం ఆరుగంట లయిందే? రాబోతున్న చీకట్లో తన గతే మవుతుంది—ఇది కొల్లూరు కాకపోతే? మొదలయిన భయా లన్నీ అంతరించినై. ఇది కొల్లూరు కావటమే కాకుండా ఈ కనపడుతున్న అరుగుల ఇల్లు సుబ్రహ్మణ్యం గారిదే. ఇక దాని యిష్టం వచ్చి నప్పుడు రా వచ్చునని జోగారావు చీకటి కనుజ్ఞ యిచ్చాడు.)

భయం పోగానే దాని స్థానంలో ఆశ్చర్యం వచ్చింది. సుబ్రహ్మణ్యం ఈసంవత్సరంలో ఏమైనా మారాడా? తన్ను చూడగానే ఏమంటాడో? తన్ను మళ్లీ త్వరగా పోనిస్తాడా? జోగారావు మొహాన ఒక విధమైన చిరునవ్వు మొలకెత్తింది.

అతను కావాలని రెండు నిమిషా లాలస్యం చేశాడు తలుపు తట్టడానికి. లోపల సుబ్రహ్మణ్యం ఏం చేస్తుంటాడు? త నీరోజు వస్తాడని అతనికి తెలుసు. బండీ చప్పుడు విని గ్రహించే ఉండాలి. దొంగ! బయటికి రాడు!

చివరకు జోగారావు అరుగుల మధ్య ఉన్న రెండు మెట్లు ఎక్కి మెల్లిగా తలుపు తట్టాడు. జవాబు లేదు. మళ్లీ తట్టి చెవులు రిక్కించి విన్నాడు. చడీ చప్పుడూ లేదు. కొంచెం గట్టిగా తట్టి "సుబ్రహ్మణ్యం!" అని పిలిచాడు. లోపల ఎక్కడో కొద్ది అలికిడి. తరవాత కొద్ది సేపటికి "ఎవరు, నాయనా?"—స్త్రీ కంఠం. అతని తల్లేమో?

"సుబ్రహ్మణ్యం ఉన్నాడాండి?"

"లేడు నాయనా!" ఈ సారి మాట తలుపు వెనక నించే వచ్చింది. వెంటనే తలుపు తెరుచుకుంది. యాభై ఏళ్లు దాటిన వితంతువు మొహం బయటికి పెట్టి అతన్ని చూసి సంబోధన మార్చి, "పొద్దునే తెల్లటూరు వెళ్లాడండీ! ఈపూటే వస్తాడో, రేపే వస్తాడో?" అనుకుంటూ తలుపు మూసి వెళ్లి పోయింది.

జోగారావు మొహాన చిరునవ్వు నిశ్శేషంగా మాయ మైంది. దీని అర్థ మేమిటి? తను రాసిన ఉత్తరం ఏమయింది? వాల్తేరు నించి ఇచ్చిన తంతి ఏమైంది? ఈ చీకటి అప్పుడే వచ్చి పడ్డదేం?

౨

కొల్లూరు గ్రామస్థులు ఈకష్టసమయంలో జోగారావు నాదుకో లేదా అని అనుమానం రావచ్చు. ఆదుకోన్నారు. ఆవితంతువు తలుపు మూసి పోయిన అయిదు నిముషాలకు ఒక ముసలాయన నిర్మానుష్య మైన వీధివెంట పోతూ అతన్ని చూసి ఆగి "ఎవరది?" అన్నాడు. ఆమనిషి కనపడేవరకూ కొల్లూరువాళ్లు దీపాలు పెట్టిన తరవాత బయటికి రారేమో నని సందేహిస్తున్న జోగారావు

ఆఊళ్లో కనీసం ఒక్కడైనా ధైర్యస్థుడున్నందుకు సంతోషించి, ఆయన తన కేదైనా సహాయం చేస్తా డని ఒక వాక్యంలో తన గత్య చెప్పి రెండో వాక్యంలో క్లుప్తంగా తన ప్రయాణాన్ని గురించి ప్రారంభించాడు. కాని ఎందువల్లో అతను మాట్లాడటం పూర్తి కాకపూర్వమే ముసలాయన సాగిపోయినాడు. ఇంకో పదుచాయనా ఈవిధం గానే చేశాడు. జోగారావు ఇటువంటి అవమానాలు రెండు సార్లకు మించి భరించే స్వభావం కలవాడు కాడు. అందుచేత తరవాత తన్నాదుకో వచ్చిన వాళ్లతో నోటి కొచ్చిన అబద్ధా లన్నీ ఆడి సాగనంపాడు.

ఒక చెంపనించి నిస్పృహ అతని మనస్సు నావరిస్తున్నది. ఆశలో నిరాశ—కాదు, నిరాశలో ఆశను గురించి ఒక మహాకవి పాడనే పాడాడు. జోగారావు కూడా ఈ కారుమబ్బులోనించి వస్తున్న మెరుపును చూశాడు. తీరా ఇంకో గంటలో సుబ్రహ్మణ్యం రానే రావచ్చును. లేదా గుర్రబ్బండీ ఎక్కి పోతే స్టేషనూ దానిలో బెంచీ ఉండనే ఉంది రాత్రి గడపటానికి.

వీధివెంట ఒక బండి మెల్లిగా రావటం మొదలుపెట్టింది. జోగారా వాబండి కడ్డం తగిలి ఒక అరగంట ఉంటే రైలుకు బండి కడతావా అని అడిగాడు. బండీవాడూ రా నన్నాడు. ఆరోజుల్లో కొల్లూరు రోడ్డుమీద వేమూరు కొల్లూరు నవీన దొంగల సమాజంవాళ్లు జోరుగా పనిచేస్తున్నారు. జోగారావు నిస్పృహ పరిపూర్ణ మైంది. కవిగాడు పప్పులో కాలేశా డనుకున్నాడు జోగారావు. కాని రవి గాననిచో కవి గాంచు నన్న వాళ్లు పొరపాటు పడలేను. ఆ కటిక చీకట్లో ఆచుక్కల నల్లని కాంతిలో వీధి చివర ఒక తెల్లని ఆకారం కనిపించింది. ఆ ఆకారం మెల్లిగా సమీపించి తనకు మూడు గజాల్లో ఆగే వరకూ ఆమనిషి స్త్రీ అని జోగారావు గ్రహించలేదు. కేవలం స్త్రీ కూడా కాదు, పదమూడు పద్నాలు గేళ్ల పిల్ల! ఆమె అతని వంక ఒక్క క్షణం చూసి మెల్లిగా గడపమెట్లెక్కి తలుపు తెరిచి లోపలికి వెళ్లింది.

లోపల మాటలు వినపడ్డై.

"ఏమిటే అమ్మాయి! అట్లా మీది కొస్తావు? నూతకం మయిలదానివి! మడికట్టుకుని ఏడిస్తిని కదా! మీబస్తీ వేషాలూ మీరూను!"

తర్వాత చిన్నగొంతు.

"అది కాదమ్మా! బయట కూర్చున్న దెవరే?"

"ఏమోనే? నే చూడ లేదు. ముందవతలికి పోదూ, తల్లీ!"

"అందుక్కాదే ఇవాళ అన్నయ్యకు టెలి గ్రాం రాలా? ఆయ నేమో?"

"......"

"కనుక్కోనా?"

"నీ కెందుకు పోనీవే!"

కొంచెం సేపు నిశ్శబ్దం.

"కనుక్కుంటానే!"

"అట్లాగే? పోవే!"

"అయ్యో తల్లీ!"

లాంతర తీసుకుని ఆపిల్ల బయటివచ్చింది. జోగా రావు గుండె దడదడ లాడటం మొదలుపెట్టింది.

"మీ దేవూ రండీ?"

జోగారావు చెప్పాడు.

"మీరేనా టెలిగ్రాం ఇచ్చింది?"

"అవును"

"లోపలికి రండి. మీ టెలిగ్రాం వచ్చి నప్పుడు మాఅన్నయ్య ఊళ్లో లేడు. ఎవరి చేతనో చదివిస్తే సరిగా చదవ లేదు. పాపం, మీరు వచ్చే సమయానికి ఊళ్లో లేకుండా వెళ్లాడు.

జోగారావు అరుగుమీదినించి పాకుకుపోయి నట్టు మెల్లిగా లేచి చేతి పెట్టె తీసుకుని లోపలికి వెళ్లాడు. ఆపిల్ల దేవతలాగ రాకపోతే తన గతి ఏమై ఉండును? అతని కింకా ముళ్లమీద ఉన్నట్టే ఉంది. సుబ్రహ్మణ్యం వస్తే కాని ఆస్థితి అంత రించదు.

ఆపిల్ల లోపలికి వెళ్ళి తల్లితో చెప్పింది. ఆవిడ ఒక చెంబుతో నీళ్ళిచ్చి "కాళ్ళు కడుక్కొని చాప వేసుకు కూర్చో, నాయనా!" అంది, మళ్ళీ సంబోధన మార్చి.

అతను చాప వేసుకుని కూర్చున్నాడు. ఆపిల్ల వెళ్ళి వంటఇంట్లోనే ఒదిగింది. తల్లీ కూతుళ్లు ఏదో చిన్న గొంతుతో మాట్లాడటం మొదలుపెట్టారు. అతనికి ప్రతిమాటా వినపడుతున్నది. కొంత సేపయిన తరవాత అతనికి చిత్ర మయిన ఆలోచన వచ్చింది. అత నాపిల్లను చూసి కొద్ది నిమిషా లయిందో లేదో అప్పుడే ఆమెను గురించి ఎంత తెలుసును!

ఆమె పేరు జానకి. సుబ్రహ్మణ్యం చెల్లెలు. వితంతువు. మొగుడు పోయి అప్పుడే నాలుగేళ్ళయింది. పెళ్ళయి యెంతకాల మయిందో? తెలివి కలది. నేర్పరి. కొంత కాలం బస్తీలో పెరిగింది. "జానకి వదనంబు చంద్రబింబంబు" అనుకున్నాడు జోగారావు. అతని కకస్మాత్తుగా కవిత్వం అబ్బింది.

3

"మడి గట్టుకో, నాయనా, వంటయింది" అన్నది ముసలావిడ.

తలుపు తెరుచుకుని సుబ్రహ్మణ్యం ప్రవేశించాడు. జోగారావు కొంచెతనానికి ఉలక్కుండా పలక్కుండా కూర్చున్నాడు.

సుబ్రహ్మణ్యం స్నేహితుణ్ణి చూసి ఎక్కువ సంతోషం కనపరచ లేదు.

"ఎప్పు డొచ్చావు?" ఆప్రశ్నలో ఎందు కొచ్చా వన్న ధ్వని వినపడ్డది జోగారావుకు.

"ఒక గంటయింది" అన్నాడు జోగారావు. అతను స్నేహితుడి ప్రశ్నలో ఉన్న ధ్వనికి కూడా సమాధానం ఇచ్చాడు-అబద్ధం మాత్రం ఆడాడు. "బెజవాడలో మాబంధువు లున్నారు. అంత దాకా వచ్చి నప్పుడు నిన్ను కూడా చూడా లనిపించింది." (జోగారావు బెజవాడలో దిగ లేదు.)

సుబ్రహ్మణ్యం మొహం కొంచెం తెరిపిచ్చింది.

"రెండు రోజు లుంటావా?" (ఎప్పుడు పోతా వని ధ్వని)

"ఉండను. రేపు సాయంకాల మయినా పోక తప్పదు."

సుబ్రహ్మణ్యం మొహం మరింత తెరిపిచ్చింది.

"అబ్బాయి! వంటయింది. లేవండి" అన్నది తల్లి లోపలినించి.

భోజనం చేస్తూ జోగారావు "నాఉత్తరం అందిందా?" అన్నాడు.

"ఏం ఉత్తరం? అంద లేదోయి!"

"దాన్లోనే నిలా రాబోతా నని రాశాను. అందకేమో! ఈ ఊరికి ఉత్తరం చేరకపోయినా నాకాశ్చర్యంగా ఉండదు సుమీ. రైలుకు మాత్రం ఊళ్లో లేకుండా పోయావు." సావిట్లో నించి సంభాషణ అంతా వింటున్న జానకి జోగారావును చూసి జాలిపడ్డది. జోగారావు రాసిన ఉత్తరం రావటం సుబ్రహ్మణ్యం విసుక్కోటం జానకి అప్పుడే మరవ లేదు.

భోజనా లయిన తరవాత స్నేహితు లిద్దరూ చల్లగాలికి వాకిట్లో అరుగుమీద కూర్చున్నారు. కొంత సేపు ఎవరిలోకంలో వా రున్నారు. జోగారావు లోపల తల్లీ కూతుళ్లకు జరుగుతున్న సంభాషణ వింటున్నాడు.

"అన్నానికి రావే అమ్మాయి" అంటున్నది తల్లి.

"నీప్రాక్టీ సెట్లా ఉంది?" అన్నాడు సుబ్రహ్మణ్యం.

"అలా అలా ఉంది!..."

"నాకు ఆక లవుతున్న దే!" అంటున్నది జానకి.

"నేను రమ్మంటూనే ఉంటిని గాదుటే?"

"నీకేం లే! మీనాన్నగారి ప్రాక్టీ సంతా నీదేగా? నాబోటి వాడికి..." సుబ్రహ్మణ్యం.

ఇంతిలో జానకి మాట చెవిన పడేటప్పటికి సుబ్రహ్మణం అంటున్నది వినటం మానేశాడు జోగారావు.

"ఎక్కడో మైలుదూరం వెళ్లి విసర్జి పారెయ్యాలమ్మా. అక్కడ పాములు—"

"మీ నాన్నగారి ప్రాక్టీసెట్లా ఉంది?"

"బాగానే ఉంది."

"అంత ఒళ్ళు బరువేమే!"— తల్లి.

"పాములే! పోనీ ఈ మూల పెట్టి రేపొద్దున—" జానకి.

"ఈ పల్లెటూళ్లో ఏం డబ్బొస్తుంది? బస్తీ చేరతాను." జోగారావు విసుక్కునే మనిషి కాదు. కాని సుబ్రహ్మణ్యం కాస్సేపు కష్టపెడితే బాగుండునని పించిం దతనికి.

"చాల్చాల్లే. నేర్చుకు పోతున్నావు. నేపొద్దూట ఇల్లు కడుక్కోవద్దా ఏమిటి?"—తల్లి.

"పోనీ నాకంత ఆకలిగా లేదు."—జానకి.

"అసలదీ ఉన్న సంగతి. ఆ వైద్యు డేమ్మందిసున్నాడో చరచరా ఆకలే లేదు. తింటావా? నన్ను కూర్చోమన్నావా?"

"నువ్వు కూర్చో!"

"బక్కపేగు మాడనీ!"

జోగారావు పరధ్యానంగా ఉండటం గమనించాడు సుబ్రహ్మణ్యం.

"చంద్రోదయం అయింది కాలవల వైపు పోదాం రావోయి. చాలా బాగుంటుంది." అన్నాడు సుబ్రహ్మణ్యం. జోగారావు మాట్లాడకుండా లేచాడు.

జోగారావుకు కొల్లూరు రావటం నిరుత్సాహకర మైంది. అయినా దీనిలో కూడా ఒకటి రెండు విశేషాలు లేకపోలేదు. మొదటిది జానకి. రెండోది కాలవలు. అంతకు పూర్వం జోగారావు కాలవలు చూడ లేదు. కొన్ని వందల సార్లు సముద్రం మీద చంద్రోదయం చూసిన వాడికి కాలవలు ఆశ్చర్యం కలిగించటం చిత్రమే. కాని అసంభవం కాదు. మొదటినించీ చదువుకున్న పట్టణవాసపు ఆడపిల్లల మధ్య తిరిగిన వాడికి పల్లెటూరి వితంతువును చూడగానే గుండె ఎగిరి పడటం కూడా అటువంటిదే!

ఇద్దరూ ఇల్లు చేరేటప్పటికి పదకొండు గంటలయింది. జానకి ఒక మూల చాపమీద పడుకుని నిద్రపోతున్నది. అన్నం లేకుండా? పల్లెటూరివాళ్ళెంత క్రూరంగా ఉంటారు పిల్లల విషయంలో కూడా! జానకి చాపకు ఇవతలగా మంచం వేసుకున్నాడు సుబ్రహ్మణ్యం. అతని పక్కన జోగారావు మరో మంచంమీద పడుకున్నాడు.

జోగారావు చాలా సేపు మంచి నిద్ర పోయినాడు కాని తెల్లవారుఝామున అతనికి కలవచ్చింది. ఆ కల్లో జానకీ తనూ కలిసి చదువుకున్నారు. తనేమో అచ్చంగా జానకి మొగుడల్లే ఉన్న ఒక పెద్దమనిషికి రెండో పెళ్లి చెయ్యాలని ప్రయత్నం చేస్తుండగా ముసలావిడ వచ్చి "అమ్మాయి! అమ్మాయి! నేను కాలవకు పోతున్నా తలుపేసుకోవే" అంటోంది. జోగారావుకు మెలుకువ వచ్చింది. అతని కళ్లు తెరిచేటప్పటికి అంతా ప్రశాంతంగా ఉంది. ముసలావిడ జానకి తన కేక విన్నదీ లేందీ కూడా గమనించకుండా కాలవకు బయలుదేరి పోయింది. సుబ్రహ్మణ్యం జానకీ నిద్రపోతున్నారు. జోగారావు జానకి వంక నిర్ఘాంతపోయి చూశాడు. అదేం నిద్ర! జోగారావు కళ్లకు జానకి నిద్రపోతున్న మనిషల్లే లేదు. చాలా సేపు బాధపడి చివరకెట్లాగో బాధ నివారణ అయినట్టుంది. ఆఖరు నిద్రేమో? రాత్రి జానకి అన్నం తినలేదు. శోష వచ్చిందేమో? ఆమె వంక అతను ఆయిదు నిమిషాలు నిదానించి చూశాడు. ఏమీ చలనం లేదు. ఊపిరి పీలుస్తున్న లక్షణాలైనా లేవు. జోగారావు కంగారు పడటం మొదలుపెట్టాడు. నాలుగు చుక్కలు గొంతులో నీళ్ళయినా పోస్తే—తనిప్పు డేం చెయ్యాలి? దీపం పెద్దది చేసే జానకిని బాగా చూడవచ్చును కాని వెలుతురుకు సుబ్రహ్మణ్యం లేచి ప్రశ్నలు వేస్తే సమాధానం చెప్పటం కష్టం. ఇంతకూ ఆ పిల్ల జీవించి ఉన్నదీ లేందీ చూడటం ఎట్లా?

జోగారావు మెల్లిగా పక్క దిగి జానకి వైపు- రెం డడుగులు వేసి దబదబా తిరిగి వచ్చి పక్క

మీద గాఢనిద్రలో ఉన్నట్టు పడుకున్నాడు. అంత భయం వేసింది. ముచ్చెమటలు పోసినై. సూర్యుణ్ణి సమీపించబోయిన సంపాతి కథయింది. ఎందు కింత భయం? మూడు నిమిషాలుండి జోగారావు మళ్ళీ లేచాడు. ఎంతో కష్టంమీద జానకిని సమీపించాడు. అతని గుండెలు కొట్టుకోటం పద్ధతి చూస్తే పాటి బతుకు నిమిషాలమీద ఉన్నట్టు కనపడింది. అయినా సరే! మెల్లిగా వంగి జానకి ముక్కు దగ్గర వేలు పెట్టాడు. అమ్మయ్య! ఊపి రాడుతూనే ఉంది. ఫరవా లేదు.

"జోగారావు!"

జోగారా వదిలిపడి లేచి నిలుచుని వెనక్కు తిరిగి చూశాడు. సుబ్రహ్మణ్యం పక్కమీద శిలావిగ్రహం మల్లే లేచి కూర్చుని ఉన్నాడు.

"ఏమిటో యిది!"

జోగారావు మాట్లాడ లేదు. ఏముంది మాట్లాడటానికి? నీ చెల్లెలు జీవించి ఉందో లేదో చూస్తున్నా ననటం కన్న అనేకరెట్లు అనకపోవటమే మంచిది.

జోగారావు మౌనం సుబ్రహ్మణ్యానికి గట్టిగా మాట్లాడటానికి అవకాశ మిచ్చింది. సుబ్రహ్మణ్యం మాట్లాడాడు కూడాను. ఉపన్యాసం, చదువుకున్న అజ్ఞానులతో ప్రారంభమై, ఇంట తిని ఇంటి వాసాలు లెక్కపెట్టటం దగ్గర తారట్లాడి, బ్రహ్మాండ మైన నీతిలో కొట్టుకుని కాస్సేపు ఈదులాడి, జోగారావు ఇష్టం వచ్చినప్పుడు వచ్చిన దారి పట్టగలందులకు పాస్‌పోర్ట్‌తో అంత మయింది.

ఈఅల్లరిలో జానకి లేచి కూర్చున్నది.

సుబ్రహ్మణ్యం వికారంగా నవ్వుతూ, "ఏమే, అమ్మాయి నిన్న దొరగారు తాకాడా? ఎందుకంటే, గాని మంచివాడు అట్లా ఉంచి వారు మైలపడ్డందుకు స్నానం చెయ్యవలసి ఉంటుంది!" అన్నాడు.

జానకి చెప్పిన కథపట్టు అందుకోలేకపోయింది. మెళకోసం తన్ను పొద్దుగంట నించీ దొంగనిద్ర పోతూ గమనించిం దంతా సుబ్రహ్మణ్యం చెప్పకొచ్చాడు. జానకి నిర్ఘాంతపోయి నిజ మేనన్నట్టు జోగారావు వంక చూసింది.

సుబ్రహ్మణ్యం కోసం జోగారావు ద్రోహం చేసుకోదలచక పోయినా జానకికోసం నిజం చెప్పేశాడు ఆమె నవ్వినా సరే నని.

"నమ్మతావా?" అన్నాడు జోగారావు చిరకు సుబ్రహ్మణ్యంతో.

సుబ్రహ్మణ్యం ఒక్క క్షణకాలం కలవరపడి "అయితే నువ్వు రాత్రి భోంచెయ్య లేదా?" అన్నాడు చెల్లెలితో.

"చేశాను—"

చెల్లెలి కష్టం వచ్చి సుబ్రహ్మణ్యం మాట్లాడబోయినాడు కాని జానకి అతని కా అవకాశం ఇవ్వకుండానే జోగారావు వైపు తిరిగి, "మీమాట నేను నమ్మాను. మీరు నాకు చూపించిన దయ—జాలి మరవను. కాని మీకిది ఉండదగిన చోటు కాదు. మాఅన్నయ్యకు మీరు రాసిన ఉత్తరం అందింది. అదీకాక నిన్న మాఅన్నయ్య ఊరికి పోవటానికి కూడా కారణం ఏమిలేదు, మీరు వస్తారేమో నని భయం తప్పితే. ఆయన అవస చూసి నేను మీరిట్లా ఉంటా రని—ఇంకో విధమైన మనిషేమో నని కూడా అనుకున్నాను. వెంటనే వెళ్లి పొండి!" అన్నది.

* * * *

రైలులో జోగారావు మనస్సుతో పెద్ద ఘర్షణ పెట్టుకున్నాడు.

"నా కా జానకి కావాలి" అన్నాడు జోగారావు.

తీర్పు మనస్సు చేతులోనే ఉంది.

"ఓరి జోగులూ! మెరుపు మెరిసి పోవలసిందే ఆకాశాన అట్టే ఉండ మంటే ఎలా ఉంటుంది?" అన్నది మనస్సు నిర్దయగా.